

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2008 RUGSĖJO 27 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 190 (33)

Jono Kuprio nuotrauka

Pajūris buvo tuščias.
Rudens diena pleveno vėjais lyg žydrais kaspiniais. Ir skambėjo:
atrodė, kad ore švilpiniuoja šimtai fleitų.

Eidama pakrante, radau bangų išplukdytą aprūdijusį pinigą.
Kai ėmiau jį šveisti smėliu, sublizgo karūnuota moters galva, du kardai
ir paukštis, nešantis laurų šakelę.
Sidabrinis pinigas...
O kadaise jis buvo žemės gyslų švytėjimas. Kadaise jis buvo: sidabras.

Beformėj būsenoj glūdi begalės formų. Suteikti pavidalą – tai išplėsti
iš begalybės.
Kas neįvardinta, kas dar neapibrėžta – tas neribota.
Tai, kas atbaigta, praranda amžinybę.
O vargas! (tobulieji, atbaigtieji, iš dumblo iššauktieji) netekom
savo tėvonijos.

Meilė nuo mūsų nusigrėžė. Ją patraukė žvaigždynai: liepsnojančių dangaus
kūnų dvasingumas.
(Mumis jau pradėta bodėtis.)
Visata dar kuriama, visata dar mylima.
Visata dar yra didelis ir kankinantis mąstymas. Visata dar begalinė.

Aš ėjau pajūriu ir smėly aptikau raides. Didžiules raides.
(Netrukus jas užlies kylančio potvynio vanduo.)
Ant smėlio kažkas užrašė: „Ši pakrantė priklauso Jėzui Kristui“.
Tarsi į naujai atrastą (ar kadaise prarastą?) žemę būtų užklydę
jūreiviai ir įsmeigę savo karalystės vėliavą. Tam, kad primintų
vasalo ištikimybę. Karaliui.

Birutė Pūkelevičiūtė
Iš ciklo „Du keleiviai“

Rugsėjo 26 dieną Jurbarko kultūros centre buvo surengtas vakaras „Vainikas Birutei“
(Birutės Pūkelevičiūtės mirties metinėms paminėti). Vakara organizavo kultūros centro
direktorė, režisierė Danutė Samienė. Programoje – K. Glinskio teatro spektaklis „Jie ma-
ne paliko“, pagal B. Pūkelevičiūtės romaną „Devintas lapas“ (scenarijaus autorė ir reži-
sierė D. Budrytė-Samienė). Taip pat buvo skaitomos ištraukos iš eiliuoto jos kūrinio
„Rauda“ (šalia skaitovų dalyvavo Vadžgirio sakralinės muzikos ansamblis), pranešimus
skaitė literatūrologė Solveiga Daugirdaitė, teatrologė Gražina Mareckaitė, teatro isto-
rikas doc. Petras Bielskis, Lietuvos liaudies kultūros centro skyriaus vedėja Irena Maciu-
levičienė. Prisiminimais ir įspūdžiais dalijosi mons. Gintaras Grušas, Jonė Ardžiūnienė,
Vanda Venslovaitė ir kt.

Kitame numeryje:

- Perpetua Dumšienė. Žydinčių viršių žemėje.
- Leonidas Melnikas. Sava muzika visur.
- Daiva Litvinskaitė, Aurelija Tamošiūnaitė. Ką atspindi istorija?
- Vytautė Žilinskaitė. Žalias su raudonais taškeliais.

Redaguoja **Aldona Žemaitytė** aldaze@gmail.com
Maketuoja **Jonas Kuprys**

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1 psl. **Birutė Pūkelevičiūtė**. Iš „Atradimo rudens“.
- 2 psl. **Kęstutis A. Trimakas**. Marija Šiluvoje ir pasaulyje (4).
- 3 psl. Mažoji „Kultūros“ anketa. **Kęstutis Skrupskelis, Artūras Zuokas**.
- 4 psl. **Vida Mažrimienė**. Po pasaulio skliautu.
- 5 psl. **Vytautas V. Landsbergis**. Apie vidinę okupaciją žmoguje ir teatre.
- 6 psl. **Eduardas Urbanavičius**. Katorginiu darbu, badu ir šalčiu...
- 7 psl. **Vytautas Volertas**. Pasakotojas apie pasakorių.
- 8 psl. **Lina Žilionytė**. Apie prarastąją sovietmečio lietuvių kartą.

Marija Šiluvoje ir pasaulyje

KĘSTUTIS A. TRIMAKAS

Pabaiga. Pradžia Nr. 30

Motina mums parodo Dievo Sūnų

Kai klausiamo, kas Šiluvoje apsireiškė, daugelis atsako, kad tai Marija. Tačiau Motinos visas dėmesys buvo nukreiptas į Kūdiki. Tam ji laikė Jį ant rankų, rodydama regėtojams ir visiems, kurie girdės apie tą įvykį. Kūdikis tylėjo, bet savo buvimu Jis dieviškai liudijo: patvirtino tai, ką kalbėjo Jo Motina. Visas apsireiškimas priminė didįjį Dievo Apreiškimą, sudėtą Šventajame Rašte: *Dievas-su-mumis*, Marijos kūdikiu atėjęs, būti su mumis. Kaip Didžiojo Apreiškimo, taip ir šio apsireiškimo centre buvo vien tik Jis.

Tačiau verkė Motina ne dėl Sūnaus – ne Jis buvo kuo nors nuskriaustas, bet, negarbindami Jo, *Dievo-su-mumis*, žmonės nuskriaudė save... Jie buvo tapę apgailėtini vargšai – vargšai dvasia. Jis čia pat, atėjęs jų išgelbėti, o jie, kaip kurmiai, knisosi žemėje. Nedėkingi, nekilnūs, nelaimingi, negarbino čia pat su jais esančio Dievo.

Dvasinės krizės metu Motina Marija buvo atnešusi savo Dievą, tapusį žmogum ir jos Sūnum, mūsų tautai. Kaip ir Betliejuje, Šiluvoje pirmi Jį garbino Lietuvos laukų piemenėliai ir Apreiškimo knygas studijavę išminčiai. Jie pirmi atstovavo mūsų pasimetusiai tautai.

Piemenėliai sakė, ką matė. Sakė tėvams, o tie kaimynams. Taip žinia pasklido aplinkui. O Raštą studijavusieji mokytojai pirmiausia pagalvojo, kad tai būsiąs piktosios dvasios darbas. Kaip jie galėjo taip nuspręsti? Šėtonas juk neliūdi, bet džiaugiasi, kad Dievas negarbinamas. Šėtonas neverkia, bet triumfuoja, kai jam pasiseka žmones paskandinti žemės rūpesčiuose.

Pasklidusi žinia pasiekė aklą šimtametį senelį. Nuvestas į apsireiškimo vietą, jis staiga atgavo regėjimą ir parodė, kur buvo užkasta skrynja. Pakasus buvo rasta skrynja, o jos viduje – arnotas šv. Mišių aukai, švč. Marijos su Kūdikiu paveikslas ir katalikų bažnyčiai skirtos žemės nuosavybės dokumentas. Tie daiktai buvo priemonės – žmonėms Dievo Sūnaus skirtos dovanos, kuriomis galėjo būti garbinamas Jis pats.

Lietuvai apsireiškusios Motinos vaidmuo

Marija atliko visokeriopą jai Dievo skirtą vaidmenį. Ji tai atliko kaip Dievo Sūnaus žmogiškoji motina ir kaip visų žmonių dvasinė motina. Marija, kaip *Motina*, dalijosi su mumis, savo dvasiniais vaikais, savo meile, tapusia širdies skausmu, išreikštu ašaromis. Kaip žmonijos *Išganytojo Bendradarbė*, dalijosi su Sūnumi Jo sielos, širdies ir kūno kančia ir mirtimi, kad žmonės išlaisvintų iš blogio vergovės. Kaip *Evangelizuotoja*, Lietuvai skelbė skaidrią tiesą apie Sūnų – žodžiais, kad Jis – Dievas, vertas pagarbinimo, ir Dievo Sūnus, ir jos žmogiškasis sūnus (tie tvirtinimai, ypač buvo nukreipti prieš tuo metu Lietuvoje plintančias, individualiu aiškinimu grindžiamas klaidas).

Marija visu savo apsireiškimu žmonėms Šiluvoje buvo *žmonių Užtarėja*, taip pat nurodė jiems ką daryti, kad taptų verti užtarimo pas Dievą. Kaip *Dievo malonių Tarpininkė*, Marija perdavė Dievo malones lietuvių tautai – net tas, kuriomis Radvilo Juodojo sūnūs ir daug kitų įsitikino katalikiškojo tikėjimo tikrumu. Dievo malones-dovanas simbolizavo ir apsireiškimo daiktai. Marija stovėjo ant akmens-altoriaus, Lietuvai atnešusi Sūnų-Kūdiki (Dievo Avinėlių). O per praregėjusį (ne tik akimis, bet ir tikėjimu) aklą senelį buvo atrasti svarbūs Dievo malonių-pagalbos simboliai: Kristaus aukos liturginis arnotas su kryžiumi

(kunigystės simbolis), Dievo Sūnaus ir Jo Motinos paveikslas, kaip žmonijoje ir Bendrijoje svarbiausių asmenų atvaizdas, ir Dievui priklausančios nuosavybės dokumentas, įrodantis, kad Dievui priklauso ne tik žemė, bet, svarbiausia, blogiui nebepasivergiančios, bet Dievui atsiduodančios, gyvą Dievo šventovę sudarančios širdys.

Tokioje rimtoje krizėje Marija atliko savo daugialypį vaidmenį. Šiluva tapo Marijos glėbiu lietuvių tautos vaikams. To motiniško glėbio apgaubti, daugelis jų leidosi paveikiami. Patyrę tai reformacijos metu, bėgo į Šiluvą ir kitais kritiškais laikais semtis ištikimybės ir tikėjimo, ypač sunkiais caro ir sovietų okupacijos metais. Todėl ir Jonas Paulius II, iš popiežių pirmasis atsilankęs Šiluvoje, 1993 metais lietuviams sakė: „Atkeliavau čia, į Šiluvą, padėkoti Dievui, kad jums davė jėgos įveikti tuos išmėginimus”.

Apsireiškimo poveikis kitoms tautoms

Marijos apsireiškimų vieta tampa Dievo traukos vieta to krašto žmonėms, tačiau ir kitų tautų žmonės pajunta trauką, apsilanko ir semiasi Dievo malonių. Taip yra ir su Šiluva. Ką ypatingo gali reikšti Šiluva kitų tautų žmonėms? Be abejo, ypač daug gali reikšti toms tautoms, kurios praeityje iš-

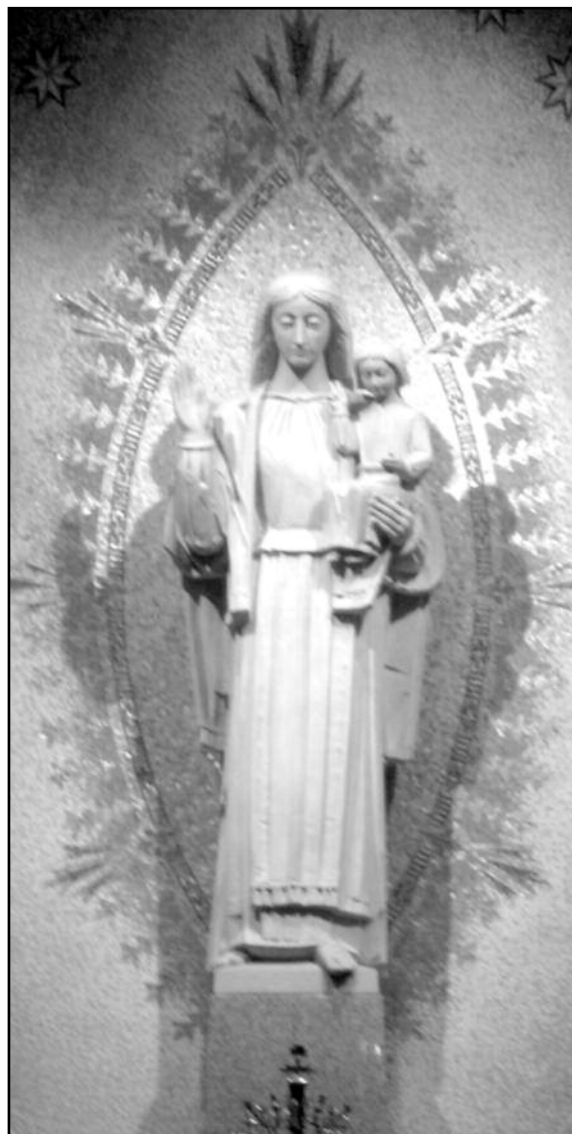
Atlaidų procesija Šiluvoje.

gyveno ar dabar išgyvena panašią dvasinę krizę, kaip išgyveno mūsų tauta XVI–XVII a.: konfliktą tarp skirtingų konfesijų ir konfliktą tarp apgaulingos žemės vilionės ir tikro Dievo dvasinės traukos. Kaip reformacijos metu aštrus buvo konfliktas tarp skirtingų konfesijų, taip šiais laikais itin aktualus yra konfliktas tarp supasaulėjimo ir ištikimybės Kristaus tikėjimui, popiežiaus Jono Pauliaus II sumaniai apibūdintas kaip konfliktas tarp gyvybės ir mirties *kultūrų*. Ir vienam, ir kitam konfliktui sėkmingai išspręsti Šiluvoje apsireiškęs Dievo Sūnus ir Jo Motina duoda pergalę užtikrinančią malonę.

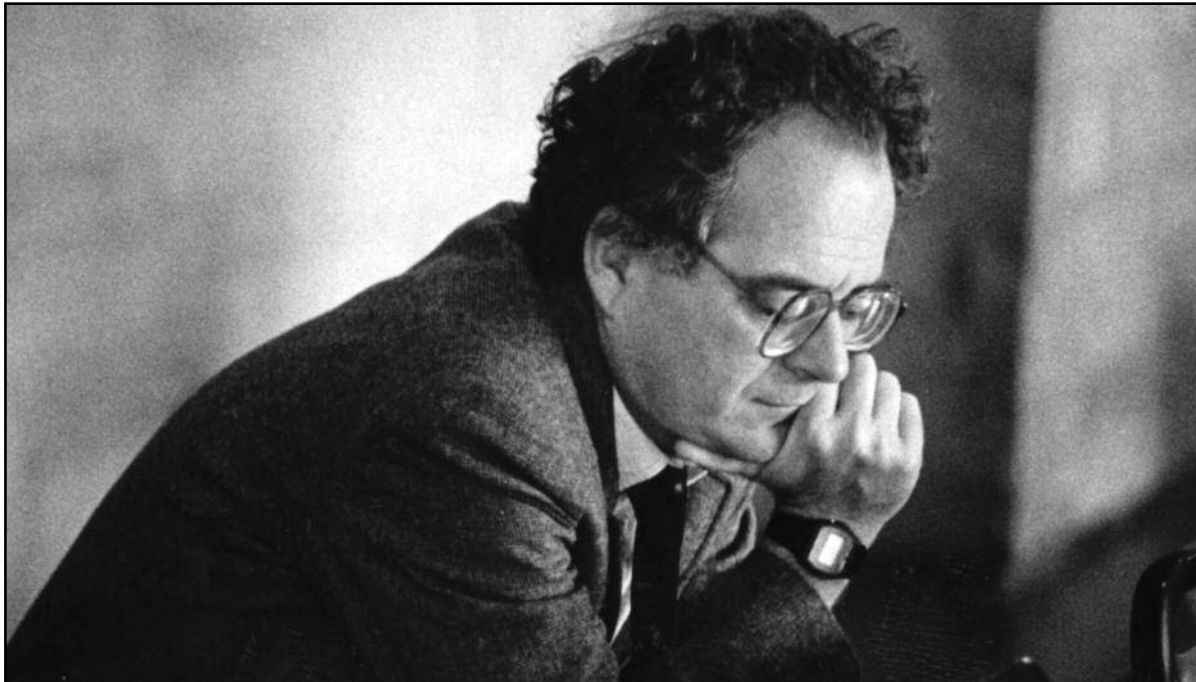
Pašaukimas mūsų tautai šiais laikais

O koks gali būti mūsų tautos pašaukimas šiais laikais? Kai dabar daugelį kraštų pasaulyje yra palietusi viliojanti, bet ir pavergianti žemės trauka, dėl ko nukriksčionėjo daugelis Europos kraštų, kyla klausimas, kokiai traukai pasiduos mūsų tauta, kuri irgi yra kryžkelėje? Lietuviai – pati jauniausia katalikiška tauta, savo krikšto laikų pradžioje krizę atlaikė, ar bent, apsireiškusio Kristaus ir Jo Motinos pagalba, laimingai grįžo prie Jo Evangelijos. Bet sunkumai nesibaigė. Karai, maras... Visas kraštas pateko po rusų caro jungu, kentė religinę spaudą, verčiami išsižadėti katalikybės ir priimti ortodoksų stačiatikių tikėjimą. O vėliau, po trumpo nepriklausomybės laikotarpio, ilgas religijos spaudos, net persekiojimo laikas. Dauguma tyliai nusilenkė jungui. Nedidelė dalis priešinosi... Sėmėsi tikėjimo stiprybės iš Šiluvos. Atgavusi nepriklausomybę, tauta Šiluvoje pasiaukėjo Švenčiausiajai Jėzaus Širdžiai 1991 metais. Ar ištęsetas bus tas pasiaukojimas? Ar sėkmingai atsinaujins dabar tauta, švenčianti Šiluvos apsireiškimo 400 metų sukaktį?

Tautoje tiek daug tų, kurie geidžia vien žemės gėrybių. Ar pakankamai ryžto turi tikintieji apsispręsti už Kristų? Kuri trauka nulems? Kuri daugiau įkvėps: Marijos ir jos Sūnaus širdžių trauka ar viliojanti, bet sielas pavergianti žemės gėrybių trauka? Nuo to priklausys, ar mes, kaip tauta, bent kiek į gera paveiksime aplinkines tautas. Dabar sprendžiamas ne vien Lietuvos, bet ir nukriksčionėjusios Europos, taip pat gal ir viso pasaulio dvasinis likimas. Marija prieš 400 metų ruošė lietuvių tautą pabusti. Kvietimą iš Dievo gavusiems niekada negalima sakyti – gana... □

Mažoji „Kultūros“ anketa

Jono Kuprio nuotrauka

Kęstutis Skrupskelis (angliškai, Ignas K. Skrupskelis) gimė 1938 m. Kaune kovo 15 d. Studijavo Fordhamo universitete, New Yorke (nuo 1959 m.), Toronto universitete (nuo 1962 m.), kur 1967 m. apgynė filosofijos daktaro laipsnį. Disertacijos tema „The Problem of God in the Philosophy of Josiah Royce“.

1964–1994 metais dėstė filosofiją University of South Carolina, Columbia universitete. Nuo 1994 m. – profesorius emeritas.

1990–2007 m. pagal atitinkamas programas dėstė filosofiją Vytauto Didžiojo universitete.

Pagrindiniai moksliniai darbai: „An Annotated Bibliography of the Publications of Josiah Royce,“

The Basic Writings of Josiah Royce, 2 (University of Chicago Press, 1969), p. 1167–1226.

Redakcinio kolektyvo narys, *The Works of William James*, 17 tomų, (Harvard University Press, 1975–1988).

William James: A Reference Guide (G. K. Hall, 1977).

Redaktorius, *The Correspondence of William James*, 12 tomų (University of Virginia Press, 1992–2004).

Taip pat yra paskelbęs kelioliką akademinį straipsnių anglų kalba. Lietuviškai keliasdešimt jo straipsnių paskelbta *Ateityje*, *Aiduose*, *Naujajame židinyje*, *Kultūros baruose*, *Į Laisvę*.

– Kokia Jūsų nuomonė apie Lietuvos ir lietuvių kultūrą? Ar ji pakankamai gyvybinga, kad atsilaikytų prieš jos krantus ardančią kosmopolitinę kultūrą?

– Nesu linkęs pranašauti. Jeigu išnyksime, tai ne mes vieni: išnyksime, jeigu radikalai pasikeis pasaulio socialinė ir kultūrinė organizacija. Tautiškumo prasme, svarbiausi yra humanitariniai mokslai, nes jie sunkiausiai perkeliama iš vienos kultūros į kitą. Humanitarinių mokslų puoselėjimas, rėmimas turėtų būti mūsų tautinės politikos centre. Svarbu pinigai: ir humanitarams reikia padoriai, moderniai gyventi. O nors mūsų kultūros mažiau negu kitų, jos pakanka, kad būtų galima prasmingai gyventi. Ir niekas nereikalauja, kad joje užsidarytume. Prieškariniais laikais ateitininkai pabrėžė ir pasaulinės kultūros svarbą. *Ateities* žurnale buvo spausdinama daug rašinių apie Beethoveną (noriu pasigirti, kad tai buvo mano mamos rašiniai). Vokiečiai giriasi, kad esanti vokiška Shakespearo interpretacijos tradicija. Būtų gražu, jeigu susikurtų lietuviška, kad ir Kanto interpretacijos tradicija, pavyzdžiui, Kanto etika donelaiškame kontekste.

– Kas Jums šiandien atspindi Jūsų vaikystės veidrodyje, ką ilgiausiai išsaugojote iš jos kaip savo gyvenimo esmę?

– Prisimenu daug epizodų iš vaikystės laikų, bet išskirčiau du. Atsimenu, kad, atostogaujant Kačerginėje, su seserimis radome kabliuką ir siūlą. Bandėme žuvauti, nežinodami, kad reikia dar ir slieko. Vienu metu sirgau žuvavimo aistra (dabar jau ne, nes žmona atsisako žuvis valyti, o pats tingiu). Manau, aistra žvejybai rišasi su polinkiu gyventi savyje. Beje, geriausios mano akademinės paskaitos gimdavo valtelėje – meškerojant rudenį ir žiemą, klausantis žiemojančių narų.

Antras epizodas. Buvau vienuolikos metų, kai laivu plaukėme į Ameriką. Mama padovanojo Kučo knygą apie Kęstutį, kad kelionėje turėčiau ką veikti. Gal todėl praeitis man įdomesnė už ateitį. Dr. Juozas Meškauskas, mano dėdė, neseniai atšventęs šimto dviejų metų sukaktį, mane kritikuoja, kad žvalgausi atgal, nes reikia žiūrėti į ateitį, o to aš nemėgstu. Manau, kad mamos anuometinė dovana buvo reikšminga. □

Artūras Zuokas – žurnalistas, politikas, visuomenės veikėjas. Gimė 1968 metais vasario 21 d. Savo mokslo ir darbo biografiją pradėjo profesinėje technikos mokykloje, nuo 1989 m. su pertraukomis Vilniaus universitete studijavo žurnalistiką (diplomą gavo 1998 m.). Studijų metais leido ir redagavo mėnraštį „Homo sovieticus“, įkūrė labdaringą Humanistinio jaunimo sąjungą ir jai vadovavo, aktyviai dalyvavo Sąjūdžio veikloje. 1990–1992 m. kaip karo korespondentas lankėsi Gruzijoje, Osetijoje, Azerbaidžane, Irane, Irake. Aktyviai bendradarbiavo su Vakarų televizijos agentūromis. 1992 m. įsteigė UAB „Baltijos naujienų agentūra“.

1992–1994 m. specialus politinis „Wordwide television News“ korespondentas Maskvoje, Karabache, Čekėnijoje, Abchazijoje. Vėliau užsiėmė ne-

kilnojamo turto, maitinimo įstaigų ir itališkos apangos verslu. 1997–1998 m. pasuko į politiką, organizavo prezidento Valdo Adamkaus rinkimų kampaniją. 1999 m. tapo Liberalų sąjungos nariu. Nuo 2003 m. iki šiol – Liberalų ir centro sąjungos pirminkas. 2000 m. Seimo narys, nuo tų pačių metų lapkričio mėnesio Vilniaus miesto meras, perrinktas iki 2007 m. (naujų rinkimų).

1997 m. inicijavo vadinamąją Užupio respubliką, organizavo viešąją įstaigą „Užupio fondas“, rūpinosi ne tik šio miesto rajono, bet ir viso Vilniaus atnaujinimu. 1997 m. kaip žurnalistas stažavo JAV, Vokietijoje, Švedijoje.

2002 m. pelnė labiausiai pasaulyje pasižymėjusio jauno žmogaus titulą, 2003 m. – St. Balzeko kultūros muziejaus ir Čikagos miestų-seserų programos Metų žmogaus apdovanojimą, išrinktas Vilniaus Gedimino technikos universiteto garbės nariu. Kaip sėkmingas miesto vadovas yra pagerbtas ir kitų valstybių apdovanojimais. Šiuo metu kandidatuoja į 2008 m. Seimą nuo Liberalų ir centro sąjungos.

– Kokia Jūsų nuomonė apie Lietuvos ir lietuvių kultūrą? Ar ji pakankamai gyvybinga, kad atsilaikytų prieš jos krantus ardančią kosmopolitinę kultūrą?

– Lietuvoje yra daug gabių ir talentingų menininkų, kurių idėjos ir darbai gali labai daug pasakyti ne tik mums, lietuviams, bet ir pasaulio visuomenei. Tik gal jų kūrybos balsas mažiau girdimas, nes Lietuvos menininkams kur kas sunkiau save pristatyti bei savo kūrybą parodyti svarbiausiose kultūros centruose. Apie mūsų menininkus pasaulis tiesiog per mažai žino. Ne išimtis ir M. K. Čiurlionis.

Kalbant apie šiuolaikinį meną ir kultūrą, nereikia bijoti atsiverti pasauliui, nereikia supriešinti praeities ir ateities. Tai visiškai nereiškia, kad kas buvo anksčiau yra geriau, o kas dabar – tai blogai. Dažnai girdima vieša priešprieša atspindi ne kultūros gyvybingumą, o tiesiog mūsų įsitikinimus ar skonį.

Vertas dėmesio ir diskusijos Tomo Krenso, (Thom Krens) Guggenheimo fondo direktoriaus atsakymas per susitikimą su visuomene Vilniaus Rotušėje į pa-

našų klausimą: ar pasaulinės kultūros institucijos neužgoš vietos kultūros ir vietos menininkų. T. Krens'as atsakė: „O ką jūs XXI amžiuje vadinate vietos menininkais? Ar jie nekeliauja, ar jie nežiūri televizoriaus, nesinaudoja internetu? Ar jie negauna įkvėpimo savo kūrybai pasaulio kultūros bei begalinių idėjų lobyuose?“

Suprantama, mes turime branginti ir sąmoningai suvokti savo tautos tradicijas, kalbą, etnografinius menus ir didelę kultūros palikimą. Tai yra mūsų savasties ir išskirtinumo pagrindas, tai atspindi ir mūsų himno žodžiuose: „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia“. Saugodami seną, galime sukurti naują, o kartu įnešti savo mažos tautos, bet didelių idėjų indėlį į pasaulio kultūros lobyną. Tai ne tušti žodžiai – M. K. Čiurlionis, J. Mačiūnas, A. Galdikas, V. Kasiulis, J. Mekas, J. Lipchitzas, R. Gary, E. Nekrošius, Ch. Sutas ir daugelis kitų.

Gaila, bet dažnai Lietuvoje susiduriame su savanaudiška „savos kultūros saugojimo“ forma. Saugojimas tiesiog tampa priemone, kuri padeda slėpti kūrybiškumo stoką ir kartu padeda išvengti atvrumo konkurencijai. Aš neabejoju Lietuvos kultūros gyvybingumu, nes mūsų žemė „derlinga“ menininkais, tik padėkime juos pasauliui atrasti. Lietuva gali būti kultūros ir idėjų eksporto šalis globaliai pasaulio visuomenei.

– Kas Jums šiandien atspindi Jūsų vaikystės veidrodyje, ką ilgiausiai išsaugojote iš jos kaip savo gyvenimo esmę?

– Kai randu laiko mintimis grįžti į vaikystę, pirmiausia atmintyje iškyla Anykščiai, Vėjeliskų kaimas, netoli Užuožerių, A. Vienuolio gimtinės. Kaimo vieškelis, išilgai jo auganti liepų kolona... Tos liepos kasryt lydėdavo į mokyklą. Kaimo medėlynas, jaunų obelių skiepijimas.

„T“ raidės pjūvis ploname ūglio kamiene, atsargiai įdedamas skiepas ir atsargus aprišimas – tarsi kūrėjo prisilietimas prie gyvybės.

Arkliai, ir pirmas jojimas į ganyklą. Iki šiol prisimenu protingas arklio akis, kai nukritęs gulėjau po jo kojomis. Jos tarsi sakė: „Kas čia dabar? Stokis ir vesk“. □

Po pasaulio skliautu

Magdalenos Birutės Stankūnienės paroda V. K. Jonyno galerijoje

VIDA MAŽRIMIENĖ

Architektūros perlais pasidabinę pasaulio miestai, tolimų kraštų egzotika dailininkams neretai tampa atradimų ir kūrybinio įkvėpimo erdve. Panamos, Martinikos ir Taičio salos smėlynuose Gauguinas nutapė meno šedevrus, Bolivijoje ir Peru Jonas Rimša dekoratyvių spalvų gama praturtino savo paletę. Freiburgo apylinkėse Adomas Galdikas sukūrė geriausius savo peizažus, o Australijos karštis iš esmės pakeitė Vaclovo Rato grafiką. Emigracijos toliuose turtėjo ir Magdalenos Birutės Stankūnienės meninių išraiškų lobynas. Čikaga, Paryžius, Londonas, Tokijas, Viena, smaragdinės Floridos pakrantės atvėrė kelius stilistiniams pokyčiams, naujų technikų raiškai. Gimė įstabus dailininkės raizinių ansamblis „Iš kelionių“. Šių darbų orkestruotė, kartu su tekstile bei tapyba, suskambo Druskininkuose V. K. Jonyno galerijoje, talpinančioje pasaulio platybėse sukurtą lietuvių klasikės kūrybą. Į parodos „Po pasaulio skliautu“ atidarymą šios vasaros pradžioje atskrido ne tik pati dailininkė, bet ir jos pusbrolis Jonas Kaminskas, mokytoja ir rūbų modeliuotoja Rima Sel, daktarė, žurnalistinių laidų vedėja Romualda Džonson. Šventiškos išskilmės sutraukė didelį būrį M. B. Stankūnienės meno gerbėjų bei sutapo su M. K. Čiurlionio vasaros renginių dienomis ir Druskininkų teatro festivaliu.

Gamtos prieglobstyje įsikūrusi V. K. Jonyno galerija vos sutalpino žiūrovus. Iš už Atlanto atkeliavusią dailininkę sveikino Lietuvos Respublikos ministro pirmininko patarėjas kultūros reikalams Faustas Latėnas, M. K. Čiurlionio memorialinio muziejaus direktorius Druskininkuose Darius Joneika, Vilkiškių krašto muziejaus direktorius Antanas Žilinskas, išeivių dailę kuruojanti Julija Mušinskienė, žurnalistai Gražina Mareckaitė, Algis Vaškevičius. Į susitikimą su dailininke atvyko Kanadoje gyvenusio įžymaus grafiko Telesforo Valiaus sūnėnas Andrius Valius, Kauno, Vilniaus,

V. K. Jonyno galerijoje susirinko Magdalenos gerbėjai.

Marijampolės, Vilkiškių muziejininkai, dailininkai, Druskininkų savivaldybės vadovai, Lietuvon gyventi sugrįžę išeiviai. Poreikis menui šiuose kraštuose yra labai stiprus. Vos ne kiekvienoje šeimoje čia mokomasi muzikos, lankoma dailės mokykla. Nuostabiame gamtos kampelyje vaikystę praleido M. K. Čiurlionis, grafikos lakštus čia spaudė litografas Napoleonas Orda, pasteles tapė Vokietijoje gyvenęs dailininkas Algimantas Švėgžda. Druskininkai yra ir skulptoriaus Jacques Lipchitzo gimtinė. Miesto centre įrengtas jo muziejus. Gaila, kad jis užrakintas. Lipchitzui parašius testamentą, jog būtų eksponuojami tik originalai, tebemaštoma, kaip tų kūrinių, kainuojančių daugybę pinigų, įsigyti.

„Daug gyventojų čia gyvena santarvėje su gamta“, – paaiškina atvykėliui čionykštis miestelėnas, pasiūlydamas aplankyti medžio drožėjų, dievdirbių sodybas užmiestyje. „Negali nedirbti, kai aplinkui toks grožis. Gimtinė – man visų gražiausia“, – paporins tokios sodybos savininkas, iš rankos kirvuko nepaleisdamas, Lietuvos didvyrių skulptūromis, literatūros klasikų Žemaitės, Biliūno herojų personažais savo kiemą išpuošęs. Prisiminsi tuomet Čikagos atsiskyrėlį maestro Viktorą Petravičių, Mičigano ežero pakraštyje Lietuvos kraštovaizdį sukūrusį, didžiuliais raiziniiais ir skulptūromis savo namą išdabinusį. Viktoras Petravičius yra ir Magdalenos Birutės Stankūnienės mokytojas. Tai jis pirmiausia pastebėjo mokinės gabumus, gyrė jaunos dailininkės spalvų pojūtį, linijos muzikalumą, gebėjimą komponuoti. Apžiūrėjęs jos darbus, sakydavo: „Kai padarai paveikslą, tai visa plokštuma dainuoja, nėra nereikalingų detalių“. Pasaulio platybėse, aukštųjų meno mokyklų apsuptyje skleidėsi dailininkės individualybė. Meilė Lietuvai, ryšys su gimtąja žeme buvo svarbiausias kūrybinis stimulus, kūrėjos Parnaso papėdė. Dar maža būdama, Magdūtė siuvinėjusi, kaimo audėjoms šeivas padavinėdavusi. Tvarkingas buvo Stankūnų ūkis, todėl dažnam užkliūdavo, sakydavo motinai,

ko mergelę lepini, runkelių neliepi ravėti“. Teko Magdutei ir darže triūsti, ir namus tvarkyti, bet mama, matydama suskirdusias dukros rankes, prie malonesnių darbėlių palikdavo.

Šiandien Magdalena B. Stankūnienė yra daugybės tarptautinių parodų dalyvė, garbių apdovanojimų ir konkursų nominantė. Meno globėja, mecenatė, ji nuolat esti kultūrinės veiklos sūkurėje. Brandieji raizinių, tapybos ir tekstilės ciklai „Žemė žydi“, „Motina gamta“, „Medeinos sodai“, „Gėlės“, „Dvylika mėnesių“ („Metų laikai“), „Lietuvos kaimo moters darbai“, „Tautosakos deivės“ ir daugelis kitų – tikrai ne galutinis dailininkės veiklos etapas. Autorės padovanoti Lietuvai, jie papildė muziejų ir galerijų lobynus, papuošė aukštąsias mokyklas, ligonines, vaikų ir našlaičių globos namus. Gimtosiose vietose Vilkiškių Paežeriuose, dailininkė įkūrė savo galeriją. Dekoratyviais tolimų kraštų vaizdais kviečia ir M. B. Stankūnienės dailės galerija Marijampolės kultūros centre.

Spalvinga figūrinių ir abstrahuotų reginių vaivorykštė veriasi viešnios paroda V. K. Jonyno galerijoje Druskininkuose. Gyvybės medžio šakose, jūros vandenų žaismėje, paveikslų erdves skrodžiančiose linijose ryškėja dailininkės vizijų trajektorijos. Stambiaplaniai gėlių žiedai, menantys keliones po Pietų Ameriką, veržiasi aukštyn, simbolizuodami, poetės Julijos Švabaitės-Gylienės žodžiais tariant, svaiginančią egzistencinę trauką, norą išlikti, gyventi, žydėti.... „Gėlės, gėlės gėlės“ – taip pavadino savo knygelę poparto grandas Andy Warholas, nulipęs nuo pastolių Niujorko dangoraižiuose ir ėmęs šilkografijos iliustracijų. Muziejuose iki šiol gėrimasi augalijos žavesiu alsuojančiais Diurerio, Van Gogho, anglų Prerafaelietų kūrinių.

Kelionės į svečias šalis – M. B. Stankūnienės įkvėpimo oazė, lydėjusi pasaulio platybėse ir V. K. Jonyną, Viktorą Vizgirdą, Petrą Kalpoką. „Važiavau ne tik miestus pažinti, bet ir meno pasisemti, tenykščią kultūros dvasią pajauti“, – pasakoja dailininkė. Parvykusi iš toliau, imdavosi darbo. Brėkstančio ryto žaroje skubėdavo raizyti ma-

Nukelta į 8 psl.

Elegantiškoji Magdalena Stankūnienė parodos atidaryme.

Gintaro Žilio nuotraukos

Apie vidinę okupaciją žmoguje ir teatre

Į teatro istoriko Aleksandro Guobio klausimus atsako teatro ir kino režisierius **Vytautas V. Landsbergis**

– Kaip vertinate valstybinių ir privačių teatrų veiklą?

– Yra tokia verslo rūšis „vertinti“ – vertinga ta kultūros rūšis ar ne? Ar vertingas Nacionalinis akademinis teatras, ar nevertingas? O gal Keistulių vertingesnis?

Karo ar bado metu kalbėti apie tai, kuri šukuosena gražesnė, yra smagus tuščiažodžiavimas.

Jei matuosime tarptautinių apdovanojimų masteliais, tai Lietuvos teatras yra labai vertingas. Jei matuosime piliečių sąmoningumo ar etinio apsisprendimo masteliais, tai savižudiškoje Lietuvoje teatras nieko niekam nebegali nei padėti, nei ką nors pakeisti. (Kaip ir kinas, televizija, švietimo sistema ar bet kuri kita užkulisų kultūra.)

Kai valstybė neturi strategijos, tai ir teatras linksta užsiimti ekshibicionizmu, kaip koks politikas.

Norėtusi kalbėti apie strateginį mąstymą ir teatrą, apie apokalipsę ir teatrą, apie Dievą ir teatrą, bet tai vis dar skirtingų lizdų paukščiai.

Teatras yra visuomenės veidrodis, kaip ir žiniasklaida. Perskaitai laikraštį ir susimąstai – kam tai perskaitei? Ar praturtėjai dvasiškai, ar sužibo širdyje viltis, ar atsirado noras gyventi gražiau? Kur įdomiau žudoma ir tyčiojama – teatre ar laikraštyje?

Kas buvo pirmiau – veidrodis ar veidas? Snukrodis (TV) ar snukis? Višta ar kiaušinis? Teatras ar režisierius?

Nevertink ir nebūsi vertinamas – kaip sakoma.

– Kokios opiausios teatrų problemos šiandien? Kokios pertvarkos ir reformos padėtų išspręsti susidariusias problemas?

– Opiausių problemų teatre nėra – jos gyvenime. Rusijos karas Gruzijoje, naikinami tibetiečiai Kinijoje, kertami atogrąžų miškai, alkoholizmas ir panika sau Lietuvoje, tirpstanti Arktika bei kitos apokaliptinės naujienos.

Teatras yra savarankiška gyvybės rūšis, ne daug ką bendro turinti su gyvenimu. Ji leidžia pragyventi aktoriams ir režisieriams, nes kitkuo jie nelabai mokėtų užsiimti. Be to, teatralai mėgsta pasirodyti, papasakoti, kaip sekasi, išgerti su gerbėjais. Teatras – tai socialinės paskirties objektas. Tiesa, yra nemažai gražių išimčių: G. Storpirstis, A. Giniotis, S. Bareikis moka gražiai bardišškai padainuoti, dėstytojauja, M. Jampolskis aną vasarą pardavinėjo ledus, ir nieko...

Pertvarkos teatre nieko nepadės. Reikalingas pamatas – susitarimas, kam to reikia?

Kam, tarkim, reikia laikraščių? Tam, kad būtų kur susigadinti nuotaką ir juodai nusiminti.

Yra toks nejuokingas anekdotas iš filosofijos istorijos:

Kartą pas Sokratą atėjo jo mokinys ir tarė:

– *Mokytojau, norėčiau Jums papasakoti viena labai svarbų nutikimą.*

Sokratas jam atsakė:

– *Užduosiu tau tris klausimus. Jei į visus atsakysi teigiamai, tada galėsi man tą savo nutikimą papasakoti... Pirmas klausimas: ar tai, ką nori man papasakoti, esi pats asmeniškai patyręs, ar visa tai kas nors kitas tau papasakojo?*

– *Ne, pats nepatiriaiu, – atsakė mokinys.*

– *Antras klausimas: ar tame atsitikime yra pasakoma kas nors teigiamo apie tą žmogų, apie kurį rengiesi man papasakoti?*

– *Ne, mokytojau, nėra, – atsakė mokinys.*

– *Trečias klausimas: ar ta istorija yra man*

naudinga, ar praturtins ji mane dvasiškai?

– *Ne, mokytojau, – atsakė mokinys.*

– *Tada aš tos istorijos nenoriu ir girdėti, – pokalbį užbaigė didysis filosofas Sokratas, kuris taip niekad ir nesužinojo, kad jo žmona turi įsitaisiusi meilužį – Aristotelį...*

D. Tamulevičiūtės, J. Vaitkaus ir E. Nekrošiaus teatras sovietmečiu griovė sistemą. Teikė viltį, kad okupacija nėra tokia galinga, kad menas gali būti stipresnis už ją, laisvesnis... Kai sistema buvo sugriauta, turėjo prasidėti statyba. Bet viskas lyg ir sėkmingai griunama toliau.

Vidinė okupacija yra pavojingesnė už išorinę. Galingesnė. Nusiminti, nusigerti, turint rankose Lietuvos nepriklausomybę – tai savižudybė.

Kai nebeliko I. Bučienės, staiga pasijuto, kad tylusis teatro kilnumas, švara ir išdidumas traukiasi, lieka paranojiško instinkto teatras. Mirties baimės teatras. Dar pramogos, riksmo... Matyt, tokie poreikiai, ir nieko nepadarysi. Reformuoti reikia ne teatrą, o laikmetį. Tik ar galima rudenį reformuoti į pavasarį? Neįmanoma. Ruduo – grybų metas. Svarbu neprisivalgyti musmirių. (Nors nuo jų gerai „veža“, kaip sako tie, kas mėgsta jas ir moka dozuoti.)

Opiausia teatro problema ta pati, kaip ir visoje Lietuvoje – pagarba. Sielai, sau, scenai, apšvietėjui, žiurovui, vaikams, draugiškumui, džiaugsmui, liūdesiui. Senam artistui... Jaunam, pradedančiam. Pagarba atsiranda evoliucionuojant vidinei kultūrai, o dabar kultūra revoliucionuoja.

Teatras galėtų padėti nenusiminti. Jei koncerto metu scenoje dainuoja tenoras, kuris vakar buvo truputį „padauginęs“, tai koncerto pabaigoje jautresniems klausytojams ima skaudėti galvą. Šis dėsni, beje, tinka ne tik mene, bet ir kokiame kitame darbe – juk neveltui sakoma: nevalgyk piktos šeimininkės pagaminto maisto, nes skrandis sustos.

Labai būtų įdomu, jei kada nors koks nors priklausomybės ligų specialistas atliktų statistinę analizę – koks procentas Lietuvos kūrybinių sąjungų narių yra alkoholikai? Drįsčiau spėti, kad daugumoje sąjungų tokių yra daugiau kaip penkiasdešimt procentų. Iš šono žiūrint, blaiviausi ir harmoningiausi atrodo kompozitoriai ir muzikan-

Statant „Eglę žalčių karalienę“ Klaipėdos dramos teatre.

tai, bet gal čia tiesiog veikia dėsnis – „gera ten, kur mūsų nėra“? O gal muzika tiesiog pati iš savęs „dieviška“, o teatras – „velniškas“?

– Teatrinės mokyklos. Ar patenkina Jus jų mokymo rezultatai ir ko pageidautumėte?

– Mokyklas suformuoja asmenybės. J. Miltonis sukūrė gerą mokyklą, A. Giniotis sukūrė, G. Varnas sukūrė. Bet geras režisierius nebūtinai visada yra ir geras pedagogas.

Sakoma, kad aktorius gali vaidinti visus vaidmenis į apačią, bet ne į viršų. Prostitutę Magdaleną suvaidintų daugelis, bet štai šventąją – sunkiau. Vis tiek kažkokia šliundra išeina...

Geros teatrinės mokyklos aktoriai gali vaidinti ir šventuosius, nes turėjo gerą Mokytoją. Bendraudamas su a.a. A. Masiuliu jutau, kad jis tokį Mokytoją turėjęs Panevėžy. Masiulis sakydavęs, kad menas turi pakylėti sielą aukštyn, link Dievo. Bet apie tai nieko nesuprantu, nes esu viso labo gražaus teatro mėgėjas.

Mėgstu Keistulių teatrą. Atvirą ratą. Nes jie žaidžia. Ir tame žaidime esama kilnumo, skaistumo. Bet yra ir žiaurumo, šlykštumo teatras, kažkam jis, matyt, irgi reikalingas jei jau yra... Mane patenkina viskas, kas yra. Duok Dieve, kad tai dar pabūtų kurį laiką...

– Kokia Lietuvos teatrinės kultūros palikimo ir jos istorijos būklė ir perspektyva?

– Teatro likimas – kaip tibetietiškos mandalos: po vaidinimo visas smėlis subyra.

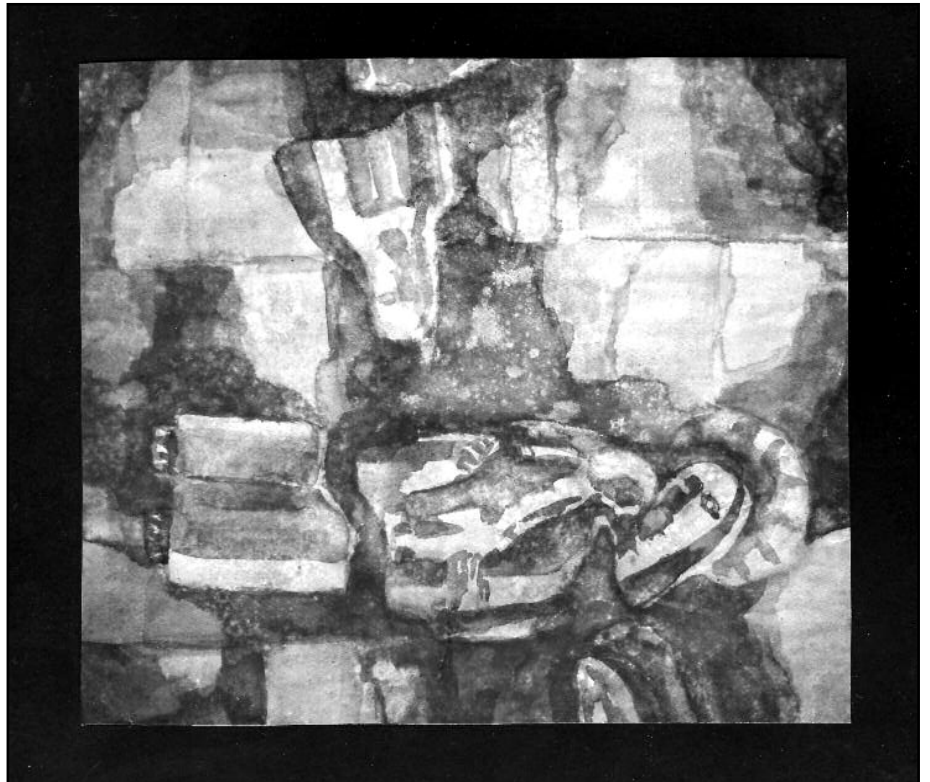
Nebent būtų noras, kad nesubyrėtų, tada būtų nufilmuojama ir išsaugojama. Tai kažkada profesionaliai darė J. Javaitis.

Kai nebeliko Prano Piauloko, pasidžiaugiau, kad J. Javaitis buvo nufilmavęs spektaklį „Iš gyvenimo vėlių“. Aš savo reikmėms taip pat buvau nufilmavęs „Daktarą ir Mangarytą“. Taigi, šis tas liko.

Perspektyva antiperspektyvinė – viskas iš dulkių ir į dulkes. Nebent būtų nutarta kitaip, tai sudulkėjimo periodą truputėlį būtų galima užtęsti. Bet mandalos principu irgi nieko blogo... □

Po darbo komunizmo statybose. Spec. batalionas. 2001. Drb. akril., 130x140

Sovietinis genocidas. 2000. Akvarelė, pop. 80x55

Katorginiu darbu, badu ir šalčiu...

EDUARDAS URBANAVIČIUS

Kaltes prieš sovietinę tėvynę išpirksi katorginiu darbu, badu ir šalčiu. Tokiu sakiniu enkavedistai kiekvieną pasmerktąjį palydėdavo į sovietinį Gulagą. Gulago dalia teko ir man.

Gimiau Užventyje (Kelmės r.). Mirus tėvui, su broliu pakliuvau į vaikų namus Tamošėvoje, netoli Aukštadvario. Vaikų namuose pirmą kartą susidūriau su sovietų valdžia. Atvažiavo enkavedistai patikrinti, ar kunigas mus moko poterių. Gąsdino, kad pririš prie medžio, ir mus sudraskys vilkai. Nors buvom maži, neišdavėm auklėtojo kunigo.

Po karo dirbau ir mokiausi, mus siūsdavo tikrinti, kaip valstiečiai atiduoda prievolos valdžiai. Vienos tokios akcijos metu moteris pravirkto, kad neturi atsiskaitymo kvito, kurį atėmė viršininkas, kai ji nedavė „samagono“. Per rajono komunistų susirinkimą pasakiau, kad tegul jie sutramdo tuos, kurie skriaudžia žmones. Mane suėmė NKVD kaip antisovietinį elementą. Enkavedistai tardė, bet paleido, pagrasinę: „Lauk bausmės“. Pavasarį buvau iškviestas į karinį komisariatą, kur komisaras, perskaitęs mano bylą, atneštą iš NKVD, tarė: „Katorginiu darbu, badu ir šalčiu išpirksi kaltes prieš sovietinę

tėvynę“. Matyt, visoje Sovietų Sąjungoje buvo kuriamas spec. batalionas, kad politiškai nepatinkimi jaunuoliai be teismo būtų pasiųsti į katorgą. Mus aprėngė karinėmis uniformomis, nors neturėjome jokių reikalų su kariuomene. Tai buvo tik akių dūmimas, noras parodyti pasauliui – tai esą tik kareivėliai...

Išvežė į Omsko stepes. Tas naikinimo batalionas buvo tikra katorga, blogiau negu lageris. Kaliniai turėjo teisę pavalgyti, teisę gauti šiltus drabužius žiemą, neiti į darbą esant 40 laipsnių Celsijaus šalčio ar sergant, gauti atlyginimą už viršnormius. Mes neturėjome jokių teisių. Maitino sugedusiu maistu iš bazių. Dienos norma buvo į tris dalis padalyta supuvusi silkė, gabalėlis duonos, puodelis karšto vandens. Trejus metus ištvėriau

Dailininkas Eduardas Urbanavičius prie savo darbų.

misdamas vien duona, negaudamas jokių vitaminų. Žiemą neduodavo šiltų drabužių, o į darbą varydavo ir prie 60 laipsnių Celsijaus šalčio. Pagal nustatytą tvarką į darbą galėjo neiti tik keturi procentai ligonių, o sirgo visi. Vis tiek mus varė į darbą. Dirbom „komunizmo statybose“ *Omstroj* – kartu su kaliniais, samdiniais, kareiviais. Kasėm kanalus, statėm naftos perdirbimo gamyklas. Į darbą eidavome 10 kilometrų; tie, kurie buvo silpnesni, nuo didelio speigo ir bado nualpdavo, juos kraudavo į pašiūrę, o po darbo tekdavo juos vilkti ant pečių į barakus.

Vėliau mus nuplukdė baržomis į Baltąsias pelkes, kur žmogaus koja niekada nebuvo įžengusi. Mūsų užduotis buvo aprūpinti malkomis Omsko miestą. Dirbdavom daugiau nei dvidešimt valandų per parą, kol įvykdydavom normą ir galėdavom grįžti į nakvynę. Klimpdavome iki juosmens į dumblą ir ritindavom rąstus į baržas. Po trijų mėnesių buvom galutinai nusivarę. Ne visi ištvėrdavo tokį gyvenimą. Vienas iš mano draugų jo neištverė, pasirinko, politruko (*politinio vadovo* – Red.) žodžiais tariant, patį lengviausią kelią – nusizudė. Užkasėm prie barako.

Už bausmę teko padirbėti ir akmens skaldykloje. Buvo ten toks „muzzvod“ („muzikos užvedėjas – Red.), tai į darbą eidavom su muzika. Akmenų skaldykloje dirbti buvo sunkiausia. Kiekvieną dieną rasdavome kurį nors nužudytą.

Nukelta į 7 psl.

Sibiro gulago madona. 2001. Drb. al., 100x61

Atkelta iš 6 psl.

Pavasarįėjau palei Irtyšių, sniegas tirpo. Ir staiga pamačiau: sušalusios žmonių galvos, rankos, kojos kyšo iš po sniego...

Negyvėlius numesdavo kur pakliuvo, niekas jų nelaidodavo. Juos priglaudė Sibiro žemė – „matuška Sibirį prijutila”.

Kai mirė Stalinas, mums nuėmė kareiviškus antpečius, žadėjo paleisti, bet nepaleido. Prasidėjo vagystės, naktimis mus apvogdavo, likau be batų, be drabužių. Šiukšlyne susiradau išmestus skylėtus skarmalus. Net varganų pinigų nemokėjo, juos vogdavo „prorabai” (darbų vykdytojai), nebuvo už ką pavalgyti.

Komunizmo „statybose” dirbo daug moterų, jos taip kankinosi dešimtmečiais, nes dirbdavo sunkiai, uždirbdavo mažai, buvo prievartaujamos. Toje katorgoje sutikau moterį su dviem vaikais – išprievartautą, nukankintą. Jos uždarbį „prorabai” užrašė „blatniesiems”, su kuriais pinigus pasidalydavo. Moteris badavo, neįstengė dirbti. Aš jai padėti negalėjau, nes pats vos vilkau kojas. Vėliau sužinojau apie jos ir jos vaikų mirtį iš bado.

Pasitaikius progai pabėgom iš katorgos. Bėgom su draugu į Lietuvą, važiuodami ant traukinių stogų, persekiojami, išsekę. Lietuvoje slapstčiausi nuo milicijos, o į valdžią atėjus Nikitai Chruščiovui, buvau amnestuotas, įstojau į Dailės institutą.

Dar ir šiandien sapnuoju sovietinius baisumus, metalinę lazda, kuria enkavedistas tardomiems žmonėms laužydavo kaukoles, sapnuoju nupjautas galvas, stepių platybes, Sibiro sniegynuose įšalusius žmones. Visa tai mėginau pavaizduoti paveikslų cikle „Gulagų ir sovietmečio realybės”. Norėčiau, kad mūsų jaunimas sužinotų, koks siaubas buvo ištikęs jų tėvus ir senelius. Norėčiau, kad pasaulis nebūtų užliūliuotas įsitikinimo, jog komunizmas jau galutinai užmuštas. Žmonės, budėkite, komunizmo hidra bet kada gali atgyti. □

Praeities šmėklos: komjaunuolė aktyvistė, iškėlusi pjautuvą, kaukes mainantis enkavedistas ir raudonasis smakas – iš Čapajevos eros atkeliavęs raitelis. 2001. Drb. akril., 113x93

Pasakotojas apie pasakorių

VYTAUTAS VOLERTAS

Leonas Peleckis-Kaktavičius, „Jurgis Jankus, gyvenimas ir kūryba”, Šiauliai, 2008; recenzentai: doc. dr. Vytautas Martinkus ir prof. Bronius Prėskienis; išleidimą rėmė LR Kultūros ministerija; 304 p., 52 iliust., leidyklos el. p.: varpai@splius.lt

Kai knygą gali paskaityti visą raštą suprantą ir nuo jo nebėgą, tokia knyga yra sėkminga. Kai specialistai rašo specialistams ir tik taip rašyti temoka, suprantama, kad tuomet bus siauras besidominčių ratelis. Jei specialistas savo mintimis ir jų dėstymu patraukia atokiau nuo jo pasiruošimo esančius skaitytojus, džiaugiamės tokiais darbais. Jie atlieka dvigubą paskirtį: duoda medžiagos tos srities žinovams ir supažindina smalsesnius skaitytojus su aptariamomis temomis. O gaila būna tada, kai galimai patraukli medžiaga jos atrinkimo priemonėmis ir dėstymo forma tampa sunkiai kramtomu rašto davinium.

Lietuvoje visai neseniai skaitytojų akiraty pasirodė nauja knyga – L. Peleckio-Kaktavičiaus „Jurgis Jankus”. Tai rūpestingai paruoštas veikalas, būsiąs naudingas lietuvių literatūros istorikams ir patrauklus kiekvienam skaitytojui. Būtų gaila, jei lietuvių išeivijoje ši knyga liktų sunkiai prieinama, ypač JAV. Čia Jurgis Jankus, žymus beletristas, praleido 52 savo amžiaus metus, parašė keliolika kūrinių ir buvo pažįstamas kaip ramus, kuklus, įdomus kaimynas.

Kadangi išeivija nuo Lietuvos kultūrinio gyvenimo ilgą laikotarpį buvo atskirta įvairiausiomis (priverstinomis ir savanoriškomis) uždangomis, antroji išeivijos banga į JAV negalėjo pažinti okupacijos metais Lietuvoje išaugusių nei literatūrologų, nei literatūros kūrėjų. Šios knygos autorius, Leonas Peleckis-Kaktavičius (vėliau žymėsime LP-K), yra iš tų, čia mažai girdėtų asmenų, tad jam skirsime šiek tiek žodžių.

LP-K yra rašytojas ir darbštus vėlesnės lietuvių literatūros tyrinėtojas bei literatūros almanacho „Varpai” vyriausiasis redaktorius. „Varpai” leidžiami Šiauliuose. Pirmas jų numeris išėjo 1943 m. Okupacijos laiku nesirodė, LP-K atgaivinti 1989 m. Kasmet išeina 300 puslapių, užpildytų rašytojų kūrybos ir esė įvairiais literatūros klausimais. LP-K yra išleidęs ir eilėraščių rinkinį, nors jo stiprybė yra eseistikoje, pokalbiuose su kūrėjais

ir publicistikoje. Iki šiol LP-K yra išleidęs dvi dešimtis knygų, kurios pradėjo rodytis 1991 m. Per septyniolika metų dvi dešimtys leidinių. Labai didelis derlius. LP-K yra įdomus pokalbininkas, kruopštus medžiagos rinkėjas. Savo darbus jis grindžia pokalbiais, dokumentais, laiškais. Jis domėjosi ir išeivijos literatūra. Palaikė ryšį su JAV gyvenusiais ir gyvenančiais kūrėjais, taip pat su vadinamaisiais „bendradarbiautojais”. Okupacinių metų pabaigoje lankėsi šiame krašte, nors apie LP-K vizitus čia mažai girdėjome. Jis, matyt, nebuvo vienas iš „siunčiamų”, o tik paprastas turistas. Ir su J. Jankum plačiai ir ilgai susirašinėjo jau nuo 1989 m.

Mokančio talentingai pasakoti LP-K knyga apie J. Jankų (toliau žymėsime JJ) yra maloni skaityti ne tik literatūros istorikams ar literatūros mėgėjams, bet kiekvienam, kuris domisi gyvenimu. Kam patinka istorija, čia jos, netolimos, yra. Kas ieško nuotykių, štai ir JJ keliavimas po vidurines mokyklas, jo manevrai su okupantais, bėgimas į Vokietiją, kelionė į JAV, pramonės fabrikai jankių šaly – nuotyčiai ir nuotyčiai. O šioje painiojoje – visur ryškus žmogus. Ne kokia nors išskirtinė asmenybė, nelaimės vaikas, ne nesėkmių prislėgtas pilietis, bet mūsų aplinkos žmogus, pats besirenkęs likimo suraizgytus kelius, nedejuojąs, ašarų neliejąs, kad yra už jį sėkmingesnių. LP-K laiškais užkalbina JJ, o pastarasis, gabus pasakorius, atsiliepia įdomiai sudėstytais istorijomis. Gyvenimo padiktuotų temų įvairumas ir nuoseklus, aiškus, akademinio žargono išvengęs jų dėstymas knygą apie JJ gyvenimą ir kūrybą skiria kiekvienam skaitytojui. LP-K mažai naudoja anksčiau apie JJ paskelbtomis žiniomis, kaip, pvz. darbų vertinimai spaudoje, žurnaluose. Jis pasikliauna daugiausia savo tiesiogiai surinkta medžiaga iš paties rašytojo ir jo artimųjų, šeimos narių ir bičiulių. Gal čia ir yra knygos patrauklumo priežastis – nuo rašytojo gyvenimo istorijos nenuklysdama į pašalius.

Į Jurgio Jankaus asmenybę LP-K žvelgia pro gyvenimo, likimo ir kūrybos prizmes. Knyga prasideda įdomiais Jankaus vaikystės vaizdais, dažnai paties rašytojo pieštais, tik autoriaus atsargiai papildytais ir į eilę sustatytais. Šis pradžioje panaudotas metodas – autorius yra tik kūrėjo talkininkas – veda per visą Jankaus gyvenimo istoriją. Ištraukiami jo laišakai, išrankiojami jo pasisakymai spaudoje ir išnagrinėjami rašytoją pažinojusių prisiminimai. Nuosekliai keliaujama iš metų į metus, o tarp gyvenimo žingsnių minima jo kūryba.

Su trumpomis pastabomis. Taip ji tampa natūrali laiko srovės dalis. Nėra ilgai uždelsiamų sustojimų prie vieno kurio nors kūrinio, kaip kartais elgiamasi po svetimą kraštą vykstančiose ekskursijose, atsidūrus prie kurio nors architektūros paminklo. Kaktavičiaus knyga turi aiškią visumą. Pasakotojas ir pasakorius labai gražiai bendradarbiauja.

Beveik tuo pačiu laiku perskaičiau ir Janinos Žekaitės monografiją „Aloyzas Baronas”. Ji rūpestingai parašyta ir gerai išleista. Pažinojau ir už mane vyresnį Jankų ir vienaamžį Baroną. Tai skirtingos, bet labai spalvingos asmenybės. Negaliu spręsti apie J. Žekaitės darbo istorinę ir mokslinę vertę, tačiau jos veikale A. Baronas yra labai mažai apmąstomas. Yra pavardė, smulki jo darbų numeracija ir jų aptarimai, bet nėra asmens. Abi knygos geros, tačiau skaitytojas Jankaus gyvenimą ir darbus įsidėmės ilgesnesniam laikui ir mielai skaitys, nes Kaktavičius moka tokias knygas rašyti.

Vis dėlto, man liko neįspėtos mįslės. Ar iš tikrųjų Jurgis, būdamas vos trejų metų, jau mokėjo skaityti? Kaip jis šešerių septynerių sugebėjo užkaimynus rašyti jų pažįstamiems ar giminėms laiškus? Iš kur Jankus ėmė tiek drąsos ir apskurumo pirmosios bolševikų okupacijos metais? Šitai lyg prieštarauja apie jį susidarytai ramaus žmogaus sampratai. Su tiek gudrumo ir suktumo jis galėjo išvengti imigranto likimo JAV fabrikuose. Ir dar: kokiais būtais ši autorių buvo apraizgęs jo romanas „Pušis”? Parašė apie 1949 m., po daugelio metų, gyvendamas Detroite, ryžosi jį perrašyti, šalia kitų darbų pribėgdamas vis grįždavo prie jo, pagaliau baigė tik prieš pat mirtį, kada jau net ranka rašytojui nebuvo klusni? Ar tiek daug romanui skirtų minčių ir pastangų pasiteisino? Tai kažkas panašaus į V. Krėvės „Dangaus ir žemės sūnūs” veikalą. Jį pradėjo XX a. ankstyvoje aušroje, apie jį svarstė visą savo gyvenimą, baigė tik savo amžiaus pabaigoje, o šiandien mažai kas yra apie jį girdėjęs.

Leono Peleckio-Kaktavičiaus įsisavintas metodas skaitytoją supažindinti su kūrėjais ar kitų sričių žinomais žmonėmis, ši istorinė proza, tiražo sėkme gali lenkti daugelį originalių literatūros kūrinių. Ar Šiauliuose pasirodęs leidinys sugebės apkelti Lietuvą? Ar jis susilauks rimto dėmesio periodikoje? Ar sostinėje susibūrę įvairūs centrai, neišskiriant literatūros, sugeba į provinciją pažvelgti? Gal ir šioje srityje veikia draugų ir svainių rateliai? □

Apie prarastąją sovietmečio lietuvių kartą

Neseniai leidykla AuthorHouse išleido pirmąjį JAV gyvenančios lietuvės Linos Žilionytės romaną „Born for Freedom“. Š. m. liepos 27 d. įdėmūs „The New York Times“ Books skilties skaitytojai galėjo rasti trumpą žinutę apie šios knygos pasirodymą. Tad šįkart „Draugo“ skaitytojams – pažintis su Lina Žilionyte ir pokalbis su autore apie jos pirmąją knygą.

– Neseniai šviesą išvydo Jūsų knyga „Born for Freedom“. Kokia šios knygos atsiradimo istorija?

– Tai mano pirmoji knyga. Mintis parašyti ką nors didesnio ruseno manyje seniai, kai dar mokykloje lankiau jaunųjų literatų būrelį. O „įkvėpimas“ atėjo su laiku, gyvenimo patirtimi ir žinių gausumu. Ne kartą įvairiomis progomis sutikti amerikiečiai vis pabrėždavo: „Lina, tu turi rašyti knygą. Mes juk nieko nežinome apie tavo šalį. O tiek daug įdomių dalykų išgirdome“. Tai buvo kibirkštis, kuri padėjo žiebtį ugnį. Iš pradžių nežinojau nuo ko pradėti. Ėmiau užsirašinėti mintis, idėjas – tų užrašų susikaupė šūsnis. Perskaičiau panašia tema keliasdešimt knygų: jos visos buvo įdomios ir įkvepiančios. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, bandžiau kuo daugiau perskaityti knygų apie nepriklausomybės laikus, sovietų okupaciją, trėmimus ir partizanus. Po truputį pradėjo aiškėti mano knygos kontūrai. Deja, sunkiausia, pasirodo, yra sukurti knygos pradžią. Vis klausdavau savęs: nuo ko pradėti? Taip gimė penkios pradžios, bet nė viena man nepatiko. Ir vieną vakarą vaizduotėje staiga pamačiau savo knygą...

– Knygoje nemažai autobiografinių Jūsų gyvenimo akimirkų. Kodėl vis dėlto pasirinkote romaną, o ne autobiografiją?

– Niekuomet nedirščiau rašyti autobiografijos, nes nesu garsenybė ar kino žvaigždė. Mančiau, tokia išimtis gali būti tiems, kurie turėjo sunkių išgyvenimų, pvz., tremtis, karo negandos ir kt. Daug skaičiau Sibiro tremtinių prisiminimų knygų. Jos mane įkvėpė sukurti Birutės Nukienės ir jos šeimos likimą. Rašau apie savo amžininkus. „Born for Freedom“ kalba apie mano kartą, kurią, manyčiau, būtų galima pavadinti prarastąją sovietmečio lietuvių kartą. Mes buvome už geležinės uždangos, bet svajojome apie laisvę: apie labai paprastą ir žmogišką laisvę, kaip antai, nueiti su draugu ar drauge į kavinę, pasiklausyti muzikos, kuri tau patinka, susitikti su žmonėmis ir atvirai pasikalbėti bet kuriuo klausimu. Visi mylėjom Lietuvą: vieni mylėjom per darbą, kiti per kūrybą, polinkius.

Pasirinkau romaną, nes šis žanras leidžia kūrėjui remtis faktine medžiaga ir atkurti/kurti istorinę aplinką. Romano žanras atveria neribotas galimybes rašytojui kurti tipizuotus veikėjus arba stereotipus. Taigi, romano veikėjas – tai ne kažkuri konkretus asmuo, nors daug kas gali save sutapatinti su tuo stereotipu. Manau, kad svarbiausias veiksnys kūryboje yra rašytojo sugebėjimas išgyventi, patirti ir jausti vieną ar kitą įvykį. Taip pat labai svarbu, kaip jis sugeba tuos įvykius analizuoti bei vertinti.

– Kokios pagrindinės Jūsų romane gvildenamos temos?

– Jame gvildinama daug temų: lietuviybės ir tautinės atminties išlaikymas (pokario partizanų kovos, didžiavimasis Lietuvos praeitimi ir jos istorija), priešinimasis rusinimui ir sovietų val-

džios kūrimui (kolektyvizacija kaime), Lietuvos sovietinės mokyklos 1960–1970 m., spaliukų, pionierių, komjaunimo organizacijos bei jų veikla, studijos Vilniaus universitete, studentų gyvenimas, išdarbinimo galimybės po aukštojo mokslo baigimo, pagrindinės romano veikėjos emigracija į Jungtines Valstijas per M. Gorbačiovo valdymo „atšilimą“, Amerikos lietuvių ir naujai atvykusiųjų iš Lietuvos santykiai, imigranto socialinė integracija Amerikos visuomenėje ir tarp Amerikos lietuvių.

– Kaip apibūdintumėte pagrindinę romano veikėją Lucy? Kiek ji panaši ir kiek skiriasi nuo Jūsų pačios?

– Pasirinkau romano žanrą, nes norėjau prabilti pasauliui visos savo kartos vardu. Mano pačios istorija sudaro apie trečdalį knygos. Taip, tai aš, Lucy, kuri įžengusi į penktą klasę, paklausė savo tėčio patarimo ir nuėjo pas direktorių paprašyti, kad ją paskirtų į anglų kalbos grupę. Besivystant romano fabulai, pagrindinė veikėja pradeda vis labiau panašėti į sovietinį moters stereotipą, atkakliai bandydama išlaikyti savo tautiškumą arba tapatybę. Jos gyvenimas emigracijoje – tai įvairių moterų likimų sintezė.

– Knygą išleidote anglų kalba. Kas nulėmė tokį pasirinkimą? Kokią žinią stengiatės nusiųsti angliakalbiui skaitytojui?

Po pasaulio skliautu

Atkelta iš 4 psl.

tytus architektūros fragmentus, kruopščiai dėtydavo figūras, atspausdavo tekstilėje. „Kelionių“ cikle pulsuoja Europos, Amerikos, Azijos miestai, veriasi dailininkės dabarties gyvenimo platumos. Raižinyje „Viena“ elfų šokyje sklendo figūros, trapių muzikanto pirštų paliesta, aidi smuiko melodija... Vestminsterio rajonas, Parlamento aikštė ir karališkieji ritualai – tai „Londonas“, nūdienos ir praeities orkestruotė. „Kiotas“ mintis skraidina į tekančios saulės šalį, primena apie Ukyjo-e mokyklos graverius, unikalų Hokusajo, Utamaro, Harunobaus talentą. Kas paneigs, kad japonų menas turėjo įtakos Van Goghui, Matisse'ui ar Beardsluiui? Linijos lankstumo netrūksta ir M. B. Stankūnienės raižiniuose, tačiau ji kitokia, lietuviška, išau-

– Knygą išleidau anglų kalba, nes norėjau prabilti į angliškai kalbantį skaitytoją. O jų daug: kiekviename žemyne rasime. Mano nuomone, lietuvių tautos likimas ir istorija lygiai taip pat tragiški ir įdomūs, kaip ir kitų tautų. Taip pat manau, kad populiarioji literatūra yra gana veiksminga priemonė savo paties prisistatymui.

– Ar planuojate romaną paskelbti ir lietuvių kalba?

– Taip, romanas išeis ir lietuviškai, tik tai įvyks kitais metais.

– Gimėte ir augote sovietinėje santvarkoje, kurią pristatote šiame romane. Jūsų manymu, ko sunkiausia atsikratyti šioje santvarkoje gyvenusiam žmogui? Kaip apibūdintumėte *homo sovieticus*?

– Tikriausiai sunkiausia atsikratyti įtarumo ir nepatiklumo. *Homo sovieticus* nėra vienalytis: priklauso nuo to, kokio amžiaus, išsilavinimo, kokių interesų buvo tas žmogus, kai mes vėl atgavome ilgai lauktą laisvę. Anksčiau išvardyti veiksniai nulemia daug ką. Vieni labai greitai persiima vakarietiškuoju snobizmu, kiti savo „išsilaisvinimą“ mato piniguose, tretį – visai pasimeta. Yra ir ta žmonių dalis, kuri laisvę priima labai ramiai, tarytum giliau atsikvėpdama. Mančiau, kad pastarajai žmonių grupei lengviausia priimti naujus pasikeitimus ir jai lengviausia išvengti *homo sovieticus* etiketės prilipdymo.

– Ačiū Jums už pašnekesį. Skaitytojams norėčiau priminti, kad Linos Žilionytės knygą „Born for Freedom“ galima įsigyti internetu, apsilankius leidėjo tinklalapyje: www.authorhouse.com. Čia galima įsigyti knygą ne tik kietu ir minkštu viršeliu, bet ir elektroninę knygos versiją pdf formatu. Greitu metu knygą bus galima įsigyti „Borders“ ir „Barnes & Nobles“ knygynuose.

Lina Žilionytė gimė Alytuje, ten baigė ir mokyklą. Vilniaus universitete studijavo anglų kalbą ir literatūrą. Antroji užsienio kalba buvo vokiečių. Per užsienio radiją iš Stokholmo pramoko ir švedų kalbos. Po baigimo dirbo įvairius darbus: Knygų rūmuose, Pedagoginių tyrimų institute, Mokslių akademijos Fizikos institute bei šio instituto Užsienio kalbų katedroje. Kadangi nuo pat mažens girdėjo dainas (dzūkai negali nedainuoti), buvo universiteto kraštotyros klubo „Ramuva“ narė. Keletą metų vykdavo į ekspedicijas rinkti tautosakos.

1985 m. išvyko į Jungtines Valstijas. Iš pradžių gyveno Čikagoje, bet, gavusi darbą „Amerikos balse“, persikėlė į Washington, DC. Šiuo metu dirba Kongreso bibliotekoje skandinavų-vokiečių kalbų skyriuje.

Kalbino
Aurelija Tamošiūnaitė

gusi iš tautos klodo gilumų. Lakštai „Palanga“, „Klaipėda“, „Stelmužės ąžuolas“ – pirmųjų viešnaigių Lietuvoje rezultatas, išsiskyrimo su Tėvyne aidas. „Kaunas“ – jau kitų įvykių seka, širdimi išdai nuotas nepriklausomybės siekis. „Kiek kartų šis miestas kėlėsi, vėl krito ir vėl kėlėsi? – rašys vėliau poetas Robertas Keturakis. Kiek kartų savo žmonių sielose šis miestas ieškojo vilties, laisvės savigarbos, tiesos ir teisės gyventi savo gyvenimą?“

Dvasinio pakilimo nuotaikos dominavo ir parodos atidarymo iškilmėse V. K. Jonyno galerijoje. „Jūs esate laimingai, galėdami gyventi savo gimtinėje, kalbėti savo gimtąja kalba. Niekas negali pakeisti tėvynės, kaip ir motinos“, – susijaudinusi kalbėjo garbioji viešnia. Elegantiškosios dailininkės ir kitų svečių pasakojimus, pajavairintus vaizdingomis detalėmis, ne kartą nustelbdavo plojimai. Už galerijos langų pabiro sutemos, tačiau niekas neskubėjo skirstytis. Visiems norėjosi telktis šio dvasinio artumo šilumoje. □